

Yayın Değerlendirme

Mert, Hamdi (2004), *Yeniden Doğan Kıpçak. İstvan Mandoky Kongur, Kıpçak/Türk Asıllı Macar Türkolog*, Ankara: Yeni Avrasya Yayınları.

Doç. Dr. Nurettin Demir©

1990 yılında Budapeşte’de, akademik hayatımdaki ilk önemli bilimsel toplantıya, Uluslararası Sürekli Altayistik Kongresi’ne katılmıştım. Adını daha önce duymadığım bir Macar Türkologun Türk katılımcıları evine davet ettiği söylendi. Bu davetten bugün aklımda kalan güzel hatıralar arasında büyükçe bir kütüphane yer alır. Bu kütüphane Türk dünyasının değişik bölgelerinden derlenmiş eşyalarla süslenmişti. Bunlardan başka dil ve folklor derlemeleri ve derlemelerle ilgili fişlerin yer aldığı kutular bulunuyordu kütüphanede. Ama benim açımdan bunlardan çok daha ilgi çekici, ömür boyu unutamayacağım başka bir anı var. Davet sahibi “Bu genç arkadaşımız meraklı birine benziyor” diye bana aralarında Nogayca-Rusça Sözlük, Karaimce-Rusça Sözlük, Tuvaca-Rusça Sözlük, Türkmen Dilinin İzahlı Lügati’nin de bulunduğu küçük bir çanta dolduracak kadar kitap hediye etmişti. Akademik hayatının başındaki her Türk dilcisinin rüyasını süsleyen, elde edilmesi bugün olduğu gibi o gün de zor olan eserlerdi bu kitaplar; o güne kadar işitmediğim, o günden sonra da unutmadığım bir ismin, İstvan Mandoky Kongur’un verdiği kitaplar.

Doğrusunu söylemek gerekirse Kongur diğer bazı Macar Türkologlarıyla karşılaştırılınca çok üretken sayılmazdı. Ama onun Türk Dünyasında ayrı bir şöhreti olduğunu zamanla öğrenecektim. O Türk Dünyasının değişik bölgelerini gezmiş ve çok sayıda derleme yapmıştı. Ne var ki İ. Mandoky Kongur yıllarca derlemiş olduğu malzemeyi değerlendirmek için vakit bulamadı. 1992 yılında Kafkasya’da beklenmedik bir şekilde hayata veda etti.

Kongur’un ardından onun hakkında çeşitli yazılar çıktı. Bunların en yeni si burada tanıtmaya çalıştığımız *Yeniden Doğan Kıpçak. İstvan Mandoky Kongur. Kıpçak/Türk Asıllı Macar Türkolog* adlı kitaptır. Yeni Avrasya

---

© *Başkent Üniversitesi / ANKARA*
ndemir@baskent.edu.tr

Yayınları arasında çıkan bu kitap, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanı Namık Kemal Zeybek'in bir fikrini takip eden Hamdi Mert tarafından hazırlanmış.

Ana bölümlerden önceki “Giriş”te (s. 15-18) yazar Kongur'un Türk Dünyası için neden önem taşıdığını anlatır; bir yerde neden başka birisi değil de Kongur hakkında böyle bir kitap yazma gereği duyulduğunu açıklar.

Kongur'un hayatında dikkat çekici tesadüflerin nasıl yönlendirici bir rol oynadığını bu bölümden öğreniyoruz. Küçük yaşlarda Kıpçak olduğunu babasından öğrenen İ. Mandoky, daha ilkokula giderken Macaristan'ın güneyinde yer alan Kıpçak şehri Kunmadaras'taki (buradaki Kun kelimesi Macarcada Kuman anlamına gelir ve başka bazı Macar yer adlarında da görülür) Rus askeri birliğinde bulunan Kırım Türkü bir şoförle tanışır ve ondan Kırım Tatarcası öğrenir. O da tanışmalarının üzerinden 16 ay geçtikten sonra terhis olurken bu meraklı çocuğu bir Kazak askere emanet eder. İ. Mandoky ondan da Kazakça öğrenir. Mandoky, 1956 yılında daha on iki yaşındayken, Budapeşte Üniversitesi gençlerinin Rus işgaline karşı düzenledikleri protestoya katılır; tutuklanarak çocuk tutukevine atılır. Bu tutuklanma eğitim hakkının elinden alınması gibi bütün hayatını etkileyecek bir mimlenmeyle sonuçlanır (s. 24-25). Ancak bu mimlenme onun okuma isteğini engelleyemez. Liseyi dışarıdan bitirir. Üniversiteye girmesine izin verilmez ise de kendisi de Kıpçak asıllı olan meşhur Türkolog J. Németh, bu “farklı duruşlu gencin elinden tutmaya karar verir” (s. 27). Üniversite öğrenciliği yıllarında Romanya ve Bulgaristan'da Türklerin yaşadığı bölgelerde dil derlemeleri yapar. Németh, Mandoky'yi mezuniyetinden sonra aynı bölüme asistan olarak alır ve akademik hayatı böylece profesyonel anlamda başlamış olur.

Kitabın 41-57. sayfaları arasında Kongur'un çalışmalarından bir makale örneği verilmiş. Ancak dipnotta bunun *Kuman Dilinin Macaristan'daki İzleri* adlı eserinin giriş bölümü olduğu belirtiliyor. Bunu takip eden bölümde “Kitapları” adıyla, İ. M. Kongur'un ölümünden bir yıl sonra yayımlanan bu kitabının bir tanıtımını buluyoruz (58-60). İlerleyen sayfalarda İ. M. Kongur'un araştırma gezilerinin sonuçları olan *Dobruca Tartarları Konusunda Dil Araştırmaları* ve *Amu Derya Geniş Suyu, [Türk Halklarının Halkbilimi Ürünleri]* adlı kitaplarının tanıtımını buluyoruz.

Kitabın ikinci bölümü (91-115) yazarın M. Kongur'un yaşadığı çevrede yapmış olduğu gözlemlerden oluşur. Burada Büyük ve Küçük

Kumanistan (Kiskun, Nagykun) olarak bilinen güney Macaristan ovası hakkında bilgiler ve gözlemler verilir.

Üçüncü bölüm “Kişiliği ve Misyonu” başlığını taşır (117-126). Bu bölümde yazar Türk dünyasında Ergenekon’dan sonra biri Moğol istilası sırasında diğeri de Çarlık döneminde alt yapısı hazırlanan 70 yıllık Sovyet döneminde olmak üzere iki büyük kırılmadan söz eder ve Kongur’un Türk topluluklarını bilinçlendirme çabalarıyla “ikinci kırılmayı” önlediğini belirtir (s. 121).

Kitabın dördüncü bölümü Kongur hakkındaki değerlendirmeleri içine alır (127-185). Bu değerlendirmelerde özellikle misyonunu öne çıkaran görüşler dile getirilmiştir. Oysa Kumanların Macaristan’daki izleri hakkındaki çalışmalarının iyi bir değerlendirilmesi okuyucu açısından çok faydalı olurdu.

Sayfa 207’de “M. Kongur’un En Önemli Eserleri” adıyla bu değerli Türkoloğun değişik dillerde yazmış olduğu, sonuncusu 2002 tarihli 31 yayımının bir listesi yer alır. Son tarihli olanı özellikle veriyoruz, çünkü bu, birilerinin Kongur’un derlemeleriyle ilgilendiğini göstermektedir.

Yazarın kimi bölümlerde ilâhî bir misyon yüklediği İ.Mandoky Kongur hakkında bilgi edinmemizi sağlayan kitapta, iç tutarlılık ve üslûp birliğine gerek görülmemiş. Macarca kelimelerin verilisinde yazım yanlışlarına rastlanıyor.

Kitabın sonunda okuyucu Kongur’un hayatının kitaptakinden çok daha ilgi çekici olduğu, eserlerinin de daha ayrıntılı bir değerlendirmeyi hakettiği hissine kapılıyor.